

behandeling van den huisdokter, waar diens speciale kennis of kunde te kort schiet. Geen patiënt wordt er behandeld zoo hij geen briefje van zijn dokter méebrengt, en de patiënt krijgt een schriftelijk bericht en advies aan zijn dokter mée terug. Er worden ook geen geneesmiddelen voorgeschreven, maar dit wordt aan den huisdokter overgelaten. *The Brit. med. Journ.* bericht, dat deze gedragslijn nu reeds jaren wordt gevolgd, zonder dat ooit moeilijkheden zijn gerezen, en dat de polikliniek zoowel bij de geneeskundigen als bij het publiek zeer populair is. Het tijdschrift acht het mogelijk, dat op deze wijze door alle poliklinieken wordt gehandeld, behoudens wijzigingen in de practische uitvoering van het beginsel, waar de plaatselijke omstandigheden dit wenschelijk maken. PINKHOF.

PARTICULIERE CORRESPONDENTIE.

TIENDE CONGRES VOOR OPENBARE GEZONDHEIDSREGELING.

's-Gravenhage 15 en 16 September 1905.

Vrijdagmiddag om 1 uur werd dit congres, bij afwezigheid van den Voorzitter Mr. GOEMANS BORGESIUS, door den Vice-Voorzitter Prof. SPRONCK geopend met een kort woord, waarin hij de aandacht vestigde op de bacterieele infectieziekten, die ons land van buiten af bedreigen. In de eerste plaats noemde hij de *menigitis cerebro-spinalis epidemica* de „Genickstarre”, die ons land bedreigt van uit haar brandpunt Silezië. Enkele weken geleden is een geval met doodelijken afloop in ons land, te Enschedé, voorgekomen en het bacteriologisch onderzoek, dat in dit geval verricht is, heeft aan den dag gebracht, dat men inderdaad te doen had met een ziektegeval veroorzaakt door den *diplococcus intracellularis* van JAEGER-WEICHELBAUM. Prof. VON LINGELSHAIM te Beuthen in Silezië was zoo vriendelijk ter vergelijking culturen aan Prof. SPRONCK af te staan, welke vergelijking aantoonde, dat de in ons land gevonden diplococci volkomen identiek waren met die in Silezië gevonden. Prof. SPRONCK gelooft nu echter niet, dat Nederland door dit eene geval werkelijk gevaar loopt door een epidemie dier ziekte te worden getroffen. De geschiedenis heeft voldoende bewezen, dat Nederland slechts in geringe mate vatbaar is voor epidemien van cerebrospinaal-meningitis. Er zijn toch wel eens meer gevallen van die ziekte in ons land voorgekomen, vooral in kazernes, maar nooit gaf dat aanleiding tot het uitbreken van een epidemie. Toch meent hij zal het zaak zijn waakzaam te zijn en de noodige voorzorgen te nemen om de ziekte uit ons land te weren, en dus vooral niet te uitsluitend te letten op de *cholera asiatica*, de tweede ziekte, die ons op dit oogenblik uit Duitschland bedreigt.

Duitschland zelf wordt met die ziekte bedreigd van uit Rusland, met name uit het Weichselgebied, waar zich een echte ziektehaard schijnt gevestigd te hebben. Rusland, dat den laatsten tijd reeds op zooveel te letten had, heeft blijkbaar niet genoeg aandacht aan de uitbreiding dier ziekte kunnen schenken. Spreker gelooft niet, dat ons land geheel verschoond van cholera zal blijven. Ons land is vatbaar voor die ziekte; de uitgebreide scheepvaart op onze talrijke waterloopen, werkt haar uitbreiding in de hand. Maar men moet zich niet al te beangst maken. De autoriteiten hebben de noodige maat-

regelen genomen om de ziekte te bestrijden en te voorkomen. En gelukkig is dat bij een ziekte als de cholera zeer goed te volbrengen. Men lette daarvoor bijv. op Duitschland, waar door de krachtige maatregelen, die genomen zijn, het gelukt is de ziekte in haar eerste optreden te stuiten, zoodat het niet waarschijnlijk is, dat het tot een belangrijke epidemie zal komen.

Ook de *pest* jaagt ons tegenwoordig geen schrik meer aan. Ook bij deze ziekte is spoedig herkennen en het nemen van de noodige maatregelen in staat een epidemie te voorkomen. De gemeente Amsterdam heeft sedert eenige jaren een pestlaboratorium; een rijks-pestlaboratorium is nog in aanbouw. Dit zal verbonden worden aan het nieuwe pathologische laboratorium te Utrecht, dat in aanbouw is; het zal daarvan een geïsoleerde afdeling uitmaken en zal waarschijnlijk het volgend jaar in gebruik genomen worden.

Een vierde ziekte is de *dysenterie*; een haard der epidemische dysenterie bevindt zich in Duitschland aan den Neder-Rijn, en van hieruit wordt ons land in elk voorjaar bedreigd. Er zijn volgens spreker in ons land drie soorten van dysenterie te onderscheiden: 1°. De *epidemische dysenterie*, een in het najaar optredende acute infectieziekte, die veroorzaakt wordt door den bacil van SHIGA-KRUSE, die uit het buitenland wordt geëxporteerd. De bacil kan hier wel overwinteren, maar na eenigen tijd blijkt hij spoorloos te verdwijnen. 2°. De *endemische dysenterie*, ook een acute ziekte, in elk jaargetijde optredend, sporadisch of epidemisch, vooral in krankzinnigengestichten. Deze goedaardige ziekte wordt veroorzaakt door bacillen, die wel verwant zijn aan den bacil van SHIGA-KRUSE, maar die er niet identiek mede zijn. 3°. De *amoeben-dysenterie* of *tropische dysenterie*, een chronische ziekte, die hier te lande alleen gevonden wordt bij personen uit de tropen afkomstig en daar geïnfecteerd. De eerste ziekte moet men tijdig herkennen om haar uitbreiding te voorkomen, en in de laatste jaren zijn onze autoriteiten gelukkig zeer werkzaam ter voorkoming dier ziekte. Spreker eindigde met den wensch, dat zijn vertrouwen op de moderne middelen tot voorkoming en wering van epidemieën in ons land niet beschaamd moge worden.

Nadat eenige huishoudelijke werkzaamheden afgedaan waren, kreeg de heer A. VAN DER PERK, directeur der gemeentereiniging te Rotterdam, het woord om namens de commissie ter zake vuil-afvoer ten plattelande mede te deelen, dat deze commissie nog niet gereed was met haar taak. Het was nl. wel gebleken, dat het werk zeer omvangrijk was en dat er zeer slechte toestanden op dit gebied bestonden, zoodat het wel de moeite loont daarop eens goed de aandacht te vestigen. De commissie heeft het plan uit haar gegevens samen te stellen een brochure, die zal worden toegelicht met teekeningen en schetsen. Zij meent op die wijze het best haar doel te bereiken, en roept ieder op, die bekend is met slechte toestanden in zijn omgeving, daarvan aan de commissie mededeeling te doen, liefst met bijvoeging van teekeningen of photographieën, die een goed denkbeeld van de bestaande toestanden kunnen geven. Zulke mededeelingen moeten gezonden worden aan Dr. W. H. MANSHOLT te Tolbert, secretaris der commissie.

Daarna deelt de heer F. E. L. VEEREN, namens de commissie voor het verzamelen van gegevens omtrent de hydrologische gesteldheid van den Nederlandschen bodem in verband met de watervoorziening, mede dat de commissie zich voorloopig heeft beperkt tot het verzamelen van gegevens van

slechts twee provincies nl. Utrecht en Groningen. Utrecht, waar reeds verscheidene bronwaterleidingen in werking zijn en Groningen waar er slechts één is. Het is een omvangrijk rapport geworden met vele kaarten en teekeningen. Spreker dringt er op aan, dat het in druk zal worden uitgegeven en dat besloten zal worden op den ingeslagen weg voort te gaan, omdat het een nuttig werk en indirect, in verband met watervoorziening, van veel belang is voor de volksgezondheid.

Nadat Dr. KAPTEYN (Abcoude) nog heeft aangedrongen op het opnemen in het verslag van geologische profielen, omdat dat de praktische waarde zeer verhoogt, al maakt het de zaak wel duurder, zegt de voorzitter, dat het bestuur van plan is het rapport in druk te doen verschijnen, en verder alles doen zal om de voortzetting van den aangevangen arbeid te bevorderen. Daar echter de financiële bezwaren groot zijn, vraagt het bestuur machtiging te trachten den steun der Regeering of van den Centralen Gezondheidsraad te verkrijgen. Deze machtiging wordt door de vergadering verleend.

Daarna wordt aan de orde gesteld het onderwerp: *Medisch toezicht op de scholen*, waarover praeadviezen zijn uitgebracht en vóór het congres in druk verschenen door Dr. J. TH. MOUTON, den bekenden wethouder van 's-Gravenhage, en G. OOSTERBAAN, inspecteur van de Volksgezondheid te Zwolle (*Tijdschrift voor Sociale Hygiëne*, 1905, bldz. 257 en 270). Beide praeadviseurs zijn het in hoofdzaak eens, dat een medisch-hygiënisch toezicht op de scholen moet ingesteld worden. Alleen over de wijze waarop dit tot stand moet komen, wijken zij in onderdeelen van elkaar af. De heer MOUTON wenscht vooral dat de paedagoog, de onderwijzer, het hoofd der school blijve, en de arts hem slechts als adviseur ter zijde worde gesteld. De schoolorde moet niet verstoord worden, het hoofd blijve hoofd; de ouders der kinderen moeten met het hoofd der school te doen hebben, niet met den schoolarts. Beiden zijn van meening, dat het hygiënisch toezicht op de school slechts door een geneesheer kan worden uitgeoefend. Hij moet de adviseur zijn zoowel van den bouwmeester, als van den vervaardiger der instrumenten bij het onderwijs in gebruik, als ook van den onderwijzer. De heer MOUTON wenscht vooral praktiseerende artsen voor dit ambt, geneesheeren uit de praktijk en in de praktijk. De heer OOSTERBAAN meent dat op den duur de de taak te omvangrijk zal worden voor praktiseerende geneesheeren en dat men zal moeten aanstellen artsen die geen praktijk mogen uitoefenen en zich geheel aan hun betrekking kunnen geven.

In zijn mondelinge toelichting betreurt de heer MOUTON het zeer, dat beide praeadviseurs het zoo roerend eens zijn in hun praeadviezen. Hij had graag gezien, dat er ook nog een praeadvies was uitgelokt van iemand, die, zooals Dr. TEN SIETHOFF onlangs nog schreef in de *Nieuwe Courant*, van oordeel was dat schoolartsen onnoodig en verkeerd zijn en hun taak een hoopeloze zou blijken te zijn. Dan had men kans gehad op een vruchtbare discussie.

Dr. BLOOKER (Amsterdam) begon te zeggen, dat hij behoort tot degenen, die het instituut van schoolartsen beschouwen eenigszins als een modeartikel. Waar de heer OOSTERBAAN aanstuurt in zijn praeadvies op een rijksregeling, is hij het met hem geheel oneens; juist dit punt moet liever door de gemeenten zelf geregeld worden; in groote steden zal een geheel andere regeling noodig zijn dan op het platteland. Verder is hij van meening,

dat de onderwijzers zeer goed kunnen letten op de zaken waarop men de schoolartsen wil laten letten. Maar daarvoor moet men de onderwijzers in hygiënische richting opvoeden, voor het verkrijgen van het diploma moet kennis van de hygiëne vereischt worden. Facultatieve cursussen in de hygiëne geven geen resultaat. Wel wil hij artsen belasten met het onderzoek der kinderen, voordat zij op school komen, somatisch en psychisch; maar dan moeten dat vooral praktiseerende geneesheeren zijn. En een consequentie van dat onderzoek is het op veel grooter schaal inrichten van scholen voor achterlijke kinderen, want een jaar uitstel voor zulk een psychisch minderwaardig kind geeft niets.

Dr. THOMAS, wethouder te Baarn, wijst er op, dat Baarn eigenlijk begonnen is in ons land met het instellen van een medisch toezicht op de scholen. In 1900 is daar de gemeente geneesheer belast met dit toezicht en de resultaten zijn zeer goed. Dit voorbeeld is gemakkelijk na te volgen, meent hij, als de gemeentebesturen maar willen. Daarop zou invloed uit te oefenen zijn door de Gezondheidscommissiën en hij stelt derhalve voor, dat het bestuur van het Congres zich zal wenden tot den Centralen Gezondheidsraad met het verzoek, de Gezondheidscommissiën aan te schrijven om bij de gemeentebesturen aan te dringen op een zoodanige regeling. Dat zal spoediger te verwezenlijken zijn dan een regeling van Rijkswege.

Dr. MASTBOOM ('s-Gravenhage) dringt er op aan, dat men vooral de schoolartsen niet moet overladen met papieren en staten; het moeten practiseerende geneesheeren zijn, geen bureaucraten.

Dr. RINGELING (Amsterdam) is van een geheel andere meening. Hij heeft vooral een regeling voor groote steden op het oog. Hij wenscht een geheelen school-hygiënischen dienst in optima forma. Boven aan een directeur, arts, met een staf van opzichters en opzichtressen voor het toezicht op de scholen en de leermiddelen, meer technische ambtenaren. Voor het zuiver geneeskundige gedeelte een groot aantal geneesheeren, om de kinderen te keuren bij het op school komen en verder nog op geregelde tijden. Dit moeten zijn praktiseerende geneesheeren, die daarvoor eenigen tijd per jaar beschikbaar stellen; hij rekent uit, dat er 24 noodig zouden zijn. Verder één oogarts en één oorarts. Kleine gemeenten zullen wellicht zich kunnen vereenigen tot districten met een districtsschooldienst.

Dr. U. STEIN PARVÉ (Brummen) meent, dat het eenig noodige is een Rijksregeling, en dat die goed werkt kan men zien aan Japan en Bulgarije, waar zij bestaan. De schoolartsen moeten vooral geen praktiseerende geneesheeren zijn, het mag geen bijbaantje worden. Hij heeft de geheele regeling reeds klaar; een hoofdinspecteur aan het hoofd, die lid moet zijn van den Centralen Gezondheidsraad, en de schoolartsen onder hem werkend. Hij dient een motie in, dat het congres zich met het verzoek tot de regeering wende, ten spoedigste over te gaan tot het organiseeren van een schoolhygiënischen dienst.

Dr. LANS (Arnhem) deelt ervaringen uit zijn praktijk als schoolarts mede; het instituut bestaat aldaar gedurende één jaar. Het heeft in alle deelen goed voldaan en de ervaring is, dat en de onderwijzers en het meerendeel der ouders er mede ingenomen zijn en men geen tegenkanting ondervindt. Men heeft geen specialisten noodig, want de schoolarts behandelt niet; als

hij meent, dat er iets hapert, wordt het kind door den huisarts of door een specialist behandeld. Hij waarschuwt echter tegen het maken van de bepaling, dat de kinderen zich door een z.g. „vrijbriefje” aan het onderzoek kunnen onttrekken. Deze bepaling kan de geheele zaak waardeloos maken. Ook de bewaarscholen wil hij in het toezicht opgenomen zien.

De heer NAVIS (Aalten) dringt ook al aan op hygiëne als examenvak voor de onderwijzers.

Dr. RUYSCH ('s-Gravenhage) legt den nadruk er op, dat de gemeentebesturen in den regel onwillig zijn. Vele gezondheidscommissies dringen op medisch schooltoezicht aan, maar hun adviezen stuiten af op onwil der gemeentebesturen.

Dr. J. DE GROOT ('s-Gravenhage) merkt op, dat de onderwijzers niet instaat zijn hygiënisch toezicht op de school te houden. Te Amsterdam is door de onderwijzers een enquête gedaan naar het voorkomen van besmettelijk hoofdzeer op de scholen en toen dit onderzoek door een geneesheer herhaald was, bleek het dat er driemaal zooveel lijders aan die ziekte waren. Hij wijst ook op den socialen invloed, die van den schoolarts kan uitgaan. Daarvoor zal het echter blijken noodig te zijn beroepsschoolartsen te hebben.

De heer WICHERS, burgemeester van Winschoten, meent dat het voorstel van Dr. THOMAS geen gevolg zal hebben.

De heer VAN BOVEN, bouw-inspecteur te 's-Gravenhage, wenscht toezicht ook op de plannen voor verbouwing der scholen.

Ten slotte constateeren beide praeadviseurs nogmaals, dat men vrij algemeen van meening is, dat medisch-hygiënisch toezicht op de scholen gewenscht is. Over de uitvoering bestaat nog wel verschil van opinie.

De ingediende moties werden volgens de gewoonte van het congres niet in behandeling genomen. Een stemming over een motie beteekent niet heel veel. Beter en nuttiger acht het congres het steeds, het gesprokene ter kennis der autoriteiten en der regeering te brengen, opdat bij voorkomende gelegenheid daarmede rekening kan worden gehouden.

Des avonds werd een deputatie uit het bestuur en uit de leden van het congres op het stadhuis door het gemeentebestuur ontvangen, daar in het stadhuis geen te verlichten zaal aanwezig is, die alle congresleden kan bevatten. Naar ik vernam, was de burgemeester verhinderd deze deputatie zelf te recipieeren en werd deze taak op uitstekende wijze vervuld door den wethouder Dr. J. TH. MOUTON. Daarna werden alle congresbezoekers door het Hygiënisch Genootschap gereciperd in Restaurant Royal, waar Dr. A. N. ERKELENS het congres welkom heette. Een gezellige reunie, door muziek opgeluisterd en waarbij ook Dr. MUYDERMAN ons door zijn gezang muzikaal genot verschafte, hield de congresleden nog langen tijd bijeen.

De tweede congresdag was in hoofdzaak bestemd voor de bespreking der vraag: „Op welke wijze kan op het standpunt der Woningwet de bouw van arbeiderswoningen worden bevorderd?” Over deze vraag waren reeds te voren gedrukte praeadviezen uitgebracht, door de heeren Mr. A. VAN GIJN, Mr. M. J. PLJNAPPEL en J. H. FABER, (*Tijdschrift voor Sociale Hygiëne* 1905, bldz. 145, 217 en 295).

Mr. GOEMAN BORGESUIS, die dezen dag praesideerde, wees er voordat hij de discussie opende op, dat alle punten op deze vraag betrekking hebbende

ter sprake mochten gebracht worden, al waren niet alle punten in de praeadviezen besproken.

Daarna de algemeene discussie openende gaf hij achtereenvolgens het woord aan elk der praeadviseurs om nog een enkel woord aan hun reeds verschenen praeadviezen toe te voegen. Dat hiervan door deze heeren een ruim gebruik werd gemaakt mag wel blijken uit het feit, dat toen de vergadering om bij half een, zij was om tien uur begonnen, geschorst werd, alleen de drie praeadviseurs aan het woord waren geweest en geen ander nog gelegenheid had gehad in discussie te treden. Of dit de bedoeling is van het vooraf publiceeren van praeadviezen, meen ik te moeten betwijfelen.

Voor de lezers van dit Tijdschrift leverde de discussie over dit onderwerp niet veel belangrijks op; voor een zeer groot gedeelte werd zij beheerscht door de vraag: „Tegen welken prijs zullen de toegelaten bouwverenigingen de door haar gebouwde arbeiderswoningen verhuren?” De heer VAN GIJN, secretaris van het College van bijstand tot uitvoering der Woningwet, verdedigde de stelling, dat verhuurd moet worden tegen den prijs, die te bedingen is, welke echter per se lager zal zijn dan de prijs door huisjesmelkers en dergelijken gemaakt, en hij wenscht dat in de statuten der bouwverenigingen zulk een bepaling zal worden opgenomen, wat dan ook voor het verkrijgen van Koninklijk goedkeuring tot nu toe steeds geëischt is. De oud-Minister PIERSON, voorzitter van genoemd College, stond hem in de verdediging van dezen eisch ter zijde, naar het meerendeel der overige sprekers en ook de beide andere praeadviseurs verklaarden zich sterk tegen deze bepaling. Zij wilden zoo goedkoop mogelijk goede woningen verschaffen en achten vooral zulk een bindende bepaling in de statuten niet bevorderlijk voor het tot standkomen van zulke bouwverenigingen. Verreweg het leeuwendeel van den tijd nam de discussie over deze economische vraag in beslag. Verder werd de vraag behandeld, voor wie de vereenigingen moesten bouwen. Mr. VAN GIJN meent in hoofdzaak voor de allerarmsten, de heer FABER meent juist voor de gezeten werklieden, dus beter soort woningen. Mr. VAN GIJN wil ook, dat men de woningen der allerarmsten zal verbeteren, opknappen en vindt nieuwbouw nog niet zoo dringend noodig. Voorts meent hij, dat de bouwverenigingen goede modellen van woningen kunnen zoeken en in die richting proeven nemen; de bouwers hebben daarvoor geen gelegenheid, maar zullen gaarne goede modellen aanvaarden. Vooral dat verbeteren van bestaande woningen vond heftige tegenstanders, die er op wezen, dat dat duur en slecht werk zou zijn.

Dr. BRUINSMA (Teteringen) wilde de arbeiders naar buiten zien te lokken; de vervoermiddelen zijn tegenwoordig zoo, dat men best buiten de stad kan wonen en elken dag naar zijn werk in de stad gaan. Een niet onaardig intermezzo was de rede van den heer DE CLERCQ, die de steden, als opeenhoopingen van vuil, wilde sluiten, en alle menschen naar het platteland wilde jagen en daar „tuinsteden” wilde stichten, alle huizen door een tuin aan alle zijden omgeven, waarin men zijn eigen fruit en groenten zou kweken. Er is plaats genoeg op het platteland, als men de veeteelt maar afschaft. De koeien nemen nu te veel plaats in beslag en drijven zodoende de menschen naar de steden. (Spreker is vegetariër).

De heer TELLEGEN (Amsterdam) brak o. a. een lans voor de coöperatieve

bouwvereenigingen, die hij ook erkend en van staats- en gemeentewege ondersteund wenschte te zien.

Nadat de inleiders nog in de gelegenheid gesteld waren te repliceren, werd de zeer breedvoerige discussie over dit onderwerp gesloten en kreeg Prof. H. P. WIJSMAN uit Leiden het woord om nog eens in het kort uit een te zetten wat men moet verstaan onder een „codex alimentarius” en aan te dringen, dat het congres een commissie zou benoemen om zulk een codex voor ons land samen te stellen. Het bestuur had n.l. voorgesteld, gemachtigd te worden tot het benoemen van een commissie, belast met de samenstelling van een *codex alimentarius*, en een crediet te verleen tot bestrijding der onkosten daarvoor. In het *Tijdschrift voor sociale Hygiëne* 1905, bldz 185, had Prof. WIJSMAN reeds een schriftelijke toelichting tot dit bestuursvoorstel gegeven. Met een enkel woord zette hij nu nog uiteen, dat de bedoeling is de samenstelling van een werk, dat voor de levensmiddelen en gebruiksvorwerpen ongeveer beoogt, wat een pharmacopee beoogt voor de geneesmiddelen. Het moet zijn een leidraad bij de keuring van voedingsmiddelen, en moet bevatten de verschillende methoden van onderzoek en vooral de eischen, die aan levensmiddelen te stellen zijn, zoodat met behulp daarvan de resultaten van een onderzoek, dat in cijfers is neergelegd, kan beoordeeld en geïnterpreteerd worden. Zoolang geen rijkswetgeving op levensmiddelen bestaat, is het niet te verwachten, dat een dergelijke uitgave van rijkswege zal geschieden. Van één persoon mag zulk een werk ook niet uitgaan, want dan mist het den noodigen invloed. Maar van dit congres zou het een goede daad zijn, daarvoor het initiatief te nemen en aan een commissie van verschillende erkende deskundigen op dit gebied op te dragen zulk een uitgave te ontwerpen. „Er is hier reeds veel gepraat”, zegt de Spreker, „maar laat ons nu ook eens zonder veel praten iets doen”. Voor een mogelijke latere wetgeving op de levensmiddelen zal deze uitgave een nuttige voorbereiding zijn en wellicht ook een prikkel om daartoe te geraken. Maar ook zonder dat zal zij reeds veel nut kunnen stichten.

Het voorstel wordt onder acclamatie aangenomen en aanstonds wordt door het bestuur een commissie benoemd bestaande uit de heeren: Dr. H. P. WIJSMAN te Leiden, Dr. H. G. RINGELING, directeur van den gem. gezondheidsdienst te Amsterdam, Dr. A. LAM, idem te Rotterdam, Dr. J. D. FILIPPO, idem te Leiden, Prof. Dr. E. VERSCHAFFELT te Amsterdam, Dr. L. VAN ITALLIE te Utrecht, Dr. G. ROMIJN, inspecteur der Volksgezondheid te 's-Hertogenbosch, en B. VAN KETEL, apotheker te Amsterdam.

Hiermede was het programma van het congres afgewerkt; maar den vorigen dag had reeds Prof. MIDDENDORP direct na de opening het woord gevraagd om het bestuur te interpelleeren, waarom niet aan zijn verzoek was gevolg gegeven om het onderwerp „tuberculose” wederom, evenals verleden jaar, op de agenda voor dit congres te plaatsen, daar hij toen niet voldoende in de gelegenheid was gesteld zijn denkbeelden daaromtrent te verdedigen. Hem was toen medegedeeld, dat hij Zaterdagmiddag, als er nog tijd overschoot, in de gelegenheid zou worden gesteld daarover het woord te voeren, terwijl Prof. SPRONCK zich bereid verklaarde zoo noodig met hem daarover in discussie te treden. Prof. MIDDENDORP had evenals verleden jaar in ruime mate een klein vlugschrift op het congres verspreid, waarin hij zijn van de overgrote

meerderheid der geneeskundigen afwijkende denkbeelden over den tuberkelbacil had neergelegd. Hij kreeg nu het woord om nog eens mondeling zijn meening uit een te zetten, die, zooals men weet, daarop neerkomt, dat tuberkelbacillen niet de oorzaak der tuberculose, maar eenvoudig rottingsbacteriën zijn, die secundair in open cavernen komen en daarentegen in de van de buitenwereld afgesloten tuberkels niet te vinden zouden zijn. Bovendien werd deze uiteenzetting gemengd met een aantal mededeelingen van zeer persoonlijken aard ten opzichte van Prof. SPRONCK. Deze laatste begon dan ook zeer terecht met te zeggen, dat hij alleen zou spreken over de wetenschappelijke zijde van de zaak en de persoonlijke quaestie zou laten rusten, aangezien daarmede het congres niets had uit te staan. Overigens toonde hij aan, dat niet geëischt mag worden, dat steeds in elken tuberkel bacillen te vinden moeten zijn; de tuberculose is voor genezing vatbaar en wanneer dat genezingsproces begonnen is, is het begrijpelijk dat de bacillen niet te vinden zijn. Maar waar het proces in het stadium van progressie verkeert, daar ontbreken de bacillen nooit. Waar Prof. MIDDENDORP zich er op beroept, dat de z. g. reine culturen niet rein zouden zijn, daar acht hij dit door niets bewezen, en dan is noodzakelijk het resultaat, dat geen van beiden den ander zal kunnen overtuigen.

Prof. MIDDENDORP stelde daarop voor, dat een commissie zou worden benoemd om deze zaak te onderzoeken en te beslissen wie gelijk heeft, waarop de voorzitter hem toezegde dat dit voorstel in de eerstvolgende bestuursvergadering zou behandeld worden. Aldus eindigde dit zeer onverkwikkelijk en onvruchtbaar debat; het is te hopen, dat Prof. MIDDENDORP dit vraagstuk verder niet meer op het congres voor openbare gezondheids-regeling zal ter sprake brengen, waar het, naar mijn meening, volstrekt niet thuis behoort.

Een geanimeerd feestmaal in het Kurhaus besloot dit tiende hygiënisch congres.

P. MUNTENDAM.

INGEZONDEN.

ONDERZOEK DOOR MIDDEL DER GEZONDHEIDSCOMMISSIËN NAAR HET VOORKOMEN VAN TUBERCULOSE.

„Omtrent de verspreiding der tuberculose, haar topographie, weten wij „nog zeer weinig. Slechts algemeene statistieken stellen ons in staat tot het „beoordeelen van den invloed van zeer algemeene factoren. Is er echter „sprake van, invloeden, welke minder doorzichtig zijn, op het ontstaan en „de sterfte der tuberculose na te gaan, dan ontbreken ons alle gegevens. „Invloeden van bedrijven, levenswijze, vochtige woning, verlichting en nog „zoo vele meer, en andere, die nog aan de orde zullen komen, kunnen slechts „aan nauwkeurig bekend materiaal bestudeerd worden”.

Ieder zal het eens zijn met deze woorden van de Commissie ter herziening van de wet op besmettelijke ziekten, voorkomende op blz. 25 van haar rapport en zij krijgen te meer beteekenis, wanneer men nagaat, dat deze „algemeene statistieken” nog slechts aangeven het aantal *overledenen* aan tuberculose der luchtwegen. Op zich zelf geven zij op de vraag naar het